

GERCSÁK GÁBOR, TÓTH MÁRIA FRANCISKA

egyetemi docens, ELTE IK, Térképtudományi és
Geoinformatikai Tanszék – szakfordító

Angol-magyar fordítói szemináriumok Marosvásárhelyen

Abstract: In introduction, the certified translator introduces the development of her relationship with Andrea Papp in a personal tone and explains how she became involved in seminars in a Transylvanian university. The present paper reports on the correction and discussion of a translation task given by the Hungarian guest teacher (her husband) for students of translation at the university in Marosvásárhely. The detailed assessment of the students' homework (translation of a selected part from a novel in English into Hungarian) includes general comments on translation, typical misunderstandings of words and sentence structure as well as on the best Hungarian translations of sentences that several students misinterpreted. All these are arranged in tables.

Keywords: translation of fiction, knowledge of event background, polysemantic words, inattention

Előzmény

Sokat köszönhetünk dr. Papp Andreának, aki budapesti oktatói és szegedi honismereti tevékenységén túlmenően rendszeresen járt át tanítani Marosvásárhelyre, Kolozsvárra és Nagyváradra. Egyre súlyosbodó betegsége idején férjemet, Gercsák Gábort ajánlotta az Erasmus-egyezmény keretében működő oktatási programba. Így én is megismerkedtem Andreával, sőt, később szinte naponta váltottunk e-mail üzeneteket, mert ő fáradhatatlanul írta „félperceseit” magyar és angol változatban. Remekül tudott angolul! Rengeteg régi barátja mellett még az én véleményemre is kíváncsi volt. Élete utolsó hetében is vidám üzeneteket kaptam tőle.

Gyakran cseréltünk véleményt angol és magyar beszédstílusról, utazásokról, fiatalokról, oktatásról, nevelésről, írásról, olvasásról, családok, generációk gondjairól. Családján

kívül sokunknak fájdalmas veszteség korai halála: nélkülözzük okos, ironikus, humoros megjegyzéseit, szellemes, csattanós történetkéit, szenvedélyes érdeklődését a felnőttek, a gyerekek, a világ dolgai, a hétköznapi események iránt. Nyitott füllel és szemmel járt a világban. Biztos vagyok benne, hogy egykori diákjainak is hiányoznak életteli, gyakori nevetéssel megszakított, dinamikus tanórái. Hadd idézzem a levelezésünkből csodás humorérzékére emlékezve egyik félpercesét:

Télen kosaras, nyáron bogaras

Különös fiúcska volt. Kortársaival ellentétben nem a számítógépes játékok, a chatelés, a Facebook érdekelte, hanem a természet. Minden nyarat egy kis faluban töltött a nagyszüleinél. Szerette az állatokat, a föld illatát, a tó melletti susogó nádast. Ismerte a növényeket, tudta, hogy a paradicsom nem a Tescóban terem... Nagyapa nyáron méhészkedett, ő csodálattal figyelte. Mikor idősebb lett, már segített is.

A téli szüneteket is velük töltötte. Nagyapa akkor nádból kosarakat, székeket, fali díszeket készített. A fiú lassan-lassan megtanulta a mesterség csínját-bínját...

Egyetemi éve alatt – agráregyetemre járt – többször meg-kérdezte csoporttársait, vajon tudják-e, mit csinál az, aki télen kosaras, nyáron bogaras. A leggyakrabban azt válaszolták, hogy télen nyilván kosarazik, de a bogaras? Hát, azt nem tudjuk, de talán kicsit gyagyás, és nyáron nem is csinál semmit?

Negyedévben egy új lány jött a csoportba. Neki is feltette a kérdést.

– Nagyon egyszerű: télen kosarakat készít, nyáron meg méhészkedik – mondta a lány magabiztosan.

Ő lett a felesége...

Az én válaszom:

Vettem. Nagyon jó történet!

A kosaras bogarasról jut eszembe Graham Greene egyik novellája, amelyben a fiú elmeséli, hogyan házasodott. Anyja korai halála után, még gyerekkorában rövidesen elvesztette apját is, még hozzá nagyon furcsa módon: a papa magányosan turistáskodott Nápolyban, járta a sikátorokat. Egy rozoga házról leszakadt rá az erkély, amelyen egy disznót hizlaltak túlsúlyosra. Az apa azonnal meghalt.

A kisfiú a bentlakásos iskola igazgatójától tudta meg a rossz hírt. A férfi az ablak előtt állva félig a függönybe burkolózott, hogy a gyerek ne lássa őt. Nem tehetett róla, röhögő görcsökkel küzdött, miközben elképzelte a fekete humorú jelenetet.

Felnőve a fiú – nem volt érzéketlen, csak kevés időt hagyott neki a Jóisten a szüleivel, nem kötődött hozzájuk különösebben, egy vénlány nagynéni és a kollégiumok nevelték – állandóan ugyanazzal a kérdéssel bíbelődött, ha eszébe jutott apja groteszk halála: „De vajon mi lett a disznóval?” (Erről soha, senkinek sem mert beszélni.)

Találkozott egy kedves lánnyal, akivel néhány hónapi ismeretség után szóba került a házasság, meg az apa halála is. A lány komoly arccal hallgatta végig az elbeszélést, majd bocsánatkérő mosollyal megkérdezte:

– De mi lett a disznóval?

A fiú azonnal megkérte a kezét, elvitte őt a nagynénjéhez bemutatni, majd sürgősen feleségül vette.

Andrea válasza:

Ez egyszerűen fenomenális!!! És bizonyítja, hogy az élet tulajdonképpen humoros. Na, meg persze azt is, hogy az angol humor felülmúlhatatlan. Egyébként (asszem) Karinthy mondta, hogy akinek nincs humorérzéke, az minden gázságra képes.

2. A kiadott fordítási feladat

Andrea halála után a vendégtanárok folytatják a néhány napos foglalkozásokat a fordító szakos magyar egyetemistáknak, és egyben konzultációt biztosítanak az érdeklődőknek. Tavasszal Kolozsváron, a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen, ősszel pedig Marosvásárhelyen, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen végzik ezt a munkát az Erasmus ösztöndíjprogram keretében.

2018 őszén úgy alakult, hogy az ELTE Geoinformatikai és Térképtudományi Tanszékén végzett oktatói munka, az Informatikai Kar nemzetközi ügyekért felelős dékánhelyetteseként teljesített feladatok és sokféle egyéb kötelezettség miatt a kiutazásig nem jutott elég idő a beérkezett házi feladatok ellenőrzésére és elemzésére. Így ketten végeztük el ezt a munkát.

A megszokott gyakorlat az, hogy a vendégtanár angolból fordítandó szöveget és más kisebb feladatokat javasol. Kinti tanárpartnere jóváhagyása után a hallgatók e-mailben megkapják Magyarországról az anyagot. A feladatokat határidőre megoldják, és visszaküldik Budapestre. A konzultáció ezután a helyszínen az elkészített anyagok elemzéséből áll. Ezúttal összesen huszonhét, Marosvásárhelyen tanuló másod- és harmadéves hallgató küldte be (egyéb feladatok mellett [Muir 1998] a regényrészlet fordítását. (Az utolsó az utazás reggelén érkezett, ezért ezt már nem volt módunk elfogadni és feldolgozni.) A kiválasztott szövegrész *Meaghan Delahunt: In the Casa Azul* című regényének a 33–35. oldaláról való (Delahunt 2001).

A regény 1940 nyarán játszódik – több nagy időugrással előre és hátra Európa különböző helyszínein a szereplők életkorának megfelelően, de többnyire Mexikóban –, amikor Sztálin parancsára a mexikói főváros egyik akkori külvárosában, Coyoacánban a GPU egy bérnyilkossal megöleti fő ellen-

ségét és politikai ellenlábását, Trockijt, akit akkoriban a Frida Kahlo – Diego Rivera festőművész házaspár vett pártfogásába. A fordítandó részlet azt a néhány percet írja le, amikor a bérgyilkos Ramón Mercader – tetteére készülve, és Frida kiállításának megnyitója előtt – egy fegyverboltban nézelődik. Ehhez a hallgatók írásban előre megkaptak egy linket, hogy a teljes regényről, a körülményekről tájékozódhassanak (Merrit 2001). Kérdésünkre kiderült, hogy mindössze hárman olvasták el ezt a mindössze másfél oldalas könyvismertetést, vagyis a magyarországi diákokhoz hasonlóan nagyon kis arányban... Természetesen ez a három küldte a legjobb megoldásokat.

A fordító szakosok két csoportjában (másod-, illetve harmadévesek) elemeztük a regényrészlet fordításának eredményeit. Ide tartozott még néhány mondat a fordítói szakmában eltöltött hosszú évek tapasztalatairól, a fordítói munka követelményeiről és jellemzőiről. Elhangzottak még hasznos szakmai tapasztalatok és tanácsok azoknak, akik majd ezt a pályát választják.

A hallgatók feladata nem volt egyszerű: az egy teljes szabványoldalt kitöltő szöveg tartalmazott rövidítéseket, idegen betűszavakat, külföldi helyszínek megnevezését, mértékegységeket, történelmi, spanyol és orosz politikai eseményekre vonatkozó utalásokat is. Tehát egyáltalán nem volt elegendő angolul tudni és a szöveget megérteni, hanem jó színvonalú általános műveltség és biztos magyar nyelvismeret is szükséges volt az igényes fordítás elkészítéséhez.

Mi, magyarországiak élvezettel hallgatjuk az erdélyi magyarok, főként az idősebbek ízes, kifejező beszédét. Szeretjük, amikor és helyett csak *s-t* mondanak, *kis* helyett *kicsit* vagy *kicsinyt*, *hiszen* helyett *ejszét*. A fiatalokra azonban hatással van a legújabb, rossz nyelvi divat, ugyanúgy, mint az

anyaországiakra. A magyar, sőt az átvett idegen szavakhoz ők is gyakran és főlegesen igekötőket biggyesztenek a cselekvés befejezettségének hangsúlyozására, és ezeket nem egyszer értelemzavaró módon alkalmazzák: *átkonvertál, benéz (elnéz helyett), bepróbálkozik, kiexportál, kitömörít (kibont helyett), leimitál, lekoordinál, leintegrál, lebeszél* (ez utóbbi *megbeszél* értelemben).

A kurzusokon szerzett tapasztalatok alapján meghatottan vettük tudomásul, hogy a magyar fordításokban micsoda remek megoldások, milyen jóízű mondatok, milyen hangulatos szavak fordultak elő! Milyen bátran használja némelyikük a hangulatfestő szavakat a szolgai, szó szerinti fordítás helyett! Nem győztük dicsérni a sok ügyes diákot. Ezek a fiatalok tagjai annak a magyar közösségnek, amely száz éve idegenben él, őrzi és műveli anyanyelvét. Meggyőződésünk, hogy nekik nincs lehetőségük olyan gazdag magyar szókincset megszerezni, mint annak, aki az anyaországban, tiszta magyar környezetben él, és egyúttal törekszik is a szép beszédre, csiszolt fogalmazásra. Ennek ellenére nagyon sok kiváló megoldás született.

Néhány kiemelt szempont szerint értékeltük a házi feladatokat, külön csoportosítva a hibás és a kiváló fordításokat. Ez utóbbiak szerzőit mindig meg is neveztük a csoport előtt, a kirívó hibák elkövetőit viszont sosem.

2.1. Általános megjegyzések

a) A kiválasztott fejezetrész Mercadernek a gyilkosságra való felkészüléséről szólt. Ennek a kulcsmondata: *For when the moment came*. A múlt idő használata itt ilyen értelmű: Majd, amikor eljön a pillanat. Ezt a hallgatók közül mindössze négyen fedezték fel, és merték jelen idővel fordítani:

- Mikorra jön a pillanat...
- Arra az esetre, amikor eljön a pillanat...
- Akkorra, amikor eljön a pillanat...

– Addigra, ameddig eljön az a bizonyos pillanat.

Aki ezt megtalálta és megértette, pontosan értelmezhetette az összes többi utalást is. Ez szükséges lett volna a szöveg tökéletes megértéséhez és az összefüggések felismeréséhez.

b) Idegen betűszavak. Ezeket tizenhatan oldották fel, ketten lábjegyzetet alkalmaztak. Ez utóbbi megoldás dicséretes: ezzel bizonyítják, hogy utánanézték és tudják, másfelől formailag nem törik meg a szépirodalmi szöveget és annak feszült hangulatát. A betűszavak feloldása azonban nem volt mindig sikeres. Volt, aki az orosz GPU-t grafikus vezérlő egységnek írta át, amely ebben a környezetben és időszakban teljesen értelmetlen. (Lehet, hogy itt nem elsősorban félreértésről van szó, hanem inkább a gépi fordítás kritikátlan használatáról!) Volt, aki KGB-t írt GPU helyett, amely ugyancsak hibás, hiszen a szervezet neve sokszor módosult az idők során, a KGB pedig egy későbbi változat.

c) Figyelmetlenség. Gyakori volt a betűhiba, betűcsere, betűk kihagyása, a nehezebben érthető vagy fordítható részek önkényes (!) kihagyása, az idegen nevek figyelmetlen másolása, mint pl. Avenida helyett Avida, Avinda. Ez kicsit furcsa volt, mert Romániában ismereteink szerint a francia nyelv népszerű, és azt gondolnánk, hogy az avenue szó segít nekik. A fordítói munka nagy figyelmet és fegyelmet követel: erre rá is neveli azt, aki a későbbiekben rászánja magát a szakma művelésére. Biztosan nem olvasták el a tanulók, amit leírtak: sok értelmetlen szó fordul elő, pl. a trockisták helyett trockiszkuszkok, karakter helyett karker. A Colt egy pisztoly márkaneve, de helyette egyikük csikót írt. Ez ugyan valóban a colt egyik jelentése, de ebben a szövegösszefüggésben egyenesen nevetséges – a hallgató láthatóan mégsem akadt fenn rajta. Érthetetlen mondatok fordulnak elő, pl. *A betűrejtvényekben ő volt a betű*, eredetiben: *In charades he became the character*. Ha belegondol, ő is írhatta volna azt,

amit egyik ügyes társa: *A kitalálósdban egygé vált a karakterrel.*

d) Történelmi-politikai háttér ismerete. Feltűnő a tájékozatlanság. (Ezt magunkban a diákok fiatal korával mentegettük. Bár a megadott linkből sok mindent megtudhattak volna a korról és a konkrét eseményekről.) A spanyol polgárháború, Hitler, Mussolini, Franco vagy Sztálin és a trockisták, illetve a spanyol köztársaságiak megítélésében is nagy a zavar. (Helyesen köztársaságinak csak egy hallgató nevezte őket, a többség republikánust írt. Ezt a szót ma inkább az Egyesült Államok egyik politikai pártjával kapcsolatban használjuk.) A háttérismeretek hiánya miatt nem értették meg világosan, ki volt hálás kinek, ki volt kinek az ellensége vagy támogatója. A French-Canadian passport és a travelling as a Belgian is sok hallgatónak okozott gondot. A huszonhatból mindezeket csupán kilencen értelmezték helyesen.

e) Mértékegységek, népnevek. Előfordult a szövegben a six yards. Volt, aki a yard szót benne hagyta a magyar szövegben, vagy átszámították, hogy öt és fél méter, illetve mintegy hat méter. Ezek mindegyike megfelelő, hiszen a szövegkörnyezetből egyértelmű, hogy nem pontos, hanem csak közelítő távolságadatáról van szó. A hat és fél méter már nem jó, a hat mérföld pedig egyenesen súlyos félreértés. A népneveket magyarul nem írjuk nagy kezdőbetűvel, mint ahogyan sokan elkövették (pl. Katalán ragozás, Belga állampolgár, Francia-Kanadai útlevel, Spanyol polgárháború), feltehetőleg az angol helyesírás hatására. Néhányan a már történelminek tekintett Szovjetunió országnevet is helytelenül írták, pl. Szovjet Únió alakban.

f) Cirill betűs nevek és közzavak. Amennyiben angolról magyarra fordítunk, nem vesszük át az angolos átírást (Stalin, Trotsky, Trotskyites), hanem a magyaros megfelelőket használjuk (Sztálin, Trockij, trockisták). Az angol Moscow és Leningrad városnevek nyilván sokkal ismertebbek, ezek helyes

magyar alakban (Moszkva, Leningrád) szerepeltek a fordításokban.

2.2. *Félreértett mondatszerkezetek és szavak*

a) A fejezet egyáltalán nem bonyolult címét (*Ramón Mercader, Mexico City, January 1940*) mindössze egyetlen hallgató írta hibátlanul: *Ramón Mercader, Mexikóváros, 1940 januárja*. Megfordították az idegen személy- és családnév sorrendjét, *Mexikóváros* nevét két szóba írták, vagy meghagyták angol nyelven, illetve az évszám után pontot tettek, noha a regény szerzője e címben az esemény pontos dátumát nem adta meg. Volt, aki kihagyta a címet – fordító ilyet nem tehet.

b) Az első mondatot (*Ramón Mercader stands in front of a store selling mountain equipment and guns on the Avenida Lopez*) hét esetben értették félre, mintha Mercader hegymászó-felszerelést árulna a bolt előtt. (A *selling* szó ugyanis a közvetlenül előtte álló főnévre vonatkozik, nem a mondat alanyára.) Ez a téves értelmezés azonnal félrevezette a fordítót, és emiatt a folytatás számára összefüggéstelen lett. Ha a fordítás megkezdése előtt elolvasták volna a mindössze egyoldalas szöveget és a cselekmény háttérének megismerését segítő másfél oldalas könyvismertetést, vagyis nem azonnal mondatról mondatra fordítanak, ezt a súlyos félreértést elkerülték volna.

c) Az *Avenida Lopez* magyar szövegben lehet *Lopez sugárút*, de akár a spanyol elnevezés is meghagyható. Mindössze hét hallgató értette meg, hogy ez egyféle utca, nem pedig egy boltnak, térnek vagy éppen fegyvermárkának a neve.

d) Sokaknak okozott gondot a többértelmű szavak ide illő jelentésének kiválasztása a szövegösszefüggésnek megfelelően. Az alábbi táblázat bemutat néhány félreértett szót vagy kifejezést.

Angol alak	Magyar jelentés	Hibás fordítás
<i>arming Franco</i>	felfegyverzik Francót	támadják, élesítik Francót
<i>back pocket</i>	hátsó zseb, farzseb	hátizsák
<i>charades</i>	kitalálósdi, szerepjáték	betűrejtvény
<i>complex</i>	összetett, bonyolult	teljes
<i>countryman</i>	honfitárs	parasztember, vidéki
<i>crampon</i>	mászóvas, hágóvas	hótaposó, rácscsapat, markoló, rács, kőmarkoló, markolat, betonkapocs
<i>gallery</i>	művészeti galéria, kiállítás	lőtér, bolt, üzlet
<i>gun</i>	fegyver, puska	golyó
<i>he was rarely wrong</i>	ritkán tévedett	ritkán lett rosszul
<i>idling by</i>	tétlenkedik, tehetetlenkedik	henyél
<i>inflection</i>	ragozás, ragozási forma	inflexió, elhajlás, hajlítás
<i>magazine</i>	tölténytár	raktár
<i>observant</i>	megfigyelő	figyelemre méltó
<i>packet</i>	csomag	táska
<i>perceptions</i>	megérezés, érzékes	észrevétel
<i>perfectly equipped for espionage</i>	kémkedésre kifejezetten alkalmas	kémkedésre tökéletesen felszerelt
<i>sector</i>	városrész, kerület	ágazat
<i>shape and make</i>	forma és gyártmány	textúra
<i>suit</i>	öltöny	zakó, kabát, egyenruha
<i>the sun passing across</i>	az áthaladó Nap	a mozgó, cikázó, átmenő Nap
<i>to get by</i>	boldogulni	bejutni

2.3. Helyes megoldások a többség által félreértett mondatokra

A huszonhatból hét hallgatót emeltünk ki mint különösen találó vagy tömör, célszerű megoldásokat, vagy könnyen

olvasható és feltűnően szép, választékos szóincset, illetve eredeti fordulatokat, hangulatos mondatokat, pontos helyesírást alkalmazó fordítókat.

Angol eredeti	Magyar fordítás
<i>Ramón Mercader stands in front of a store selling mountain equipment and guns on the Avenida Lopez. In his back pocket he carries a 45 calibre Star automatic pistol with eight bullets in the magazine and one in the firing chamber. The weight of it feels good.</i>	Ramón Mercader a sugárúton áll egy hegyi felszereléseket és fegyvereket árusító üzlet előtt. A farzsebében egy 45-ös kaliberű, Star márkájú automata pisztoly lapul, nyolc tölténnyel a tárban, eggyel a csőben. A súlya igencsak jó érzéssel tölti el.
<i>Next week he is to start training on Popocatepetl.</i>	Jövő héten a Popocatepetlen fog edzeni.
<i>How could it be called civil war, when it was not civil, was not in the least, with Mussolini and Hitler arming Franco and the rest of the world idling by, how could it be called an internal matter?</i>	Hogy is nevezhető polgárháborúnak, amikor nem volt polgári, a legkevésbé sem; hiszen Mussolini és Hitler felfegyverezte Francót, és a világ többi része csak nézte tétlenül, hogyan lehetett ezt belügynek nevezni?
<i>He heard the stories from the POUM and the Trotskyites. [...] As if Comrade Stalin would put money over ideological considerations!</i>	A híreket az Egyesült Munkáspárttól (POUM) és a trockistáktól hallotta. [...] Mintha Sztálin elvtárs többre értékelte volna a pénzt az ideológiai megfontolásoknál!
<i>He had heard the charge that Moscow had demanded payment for their support for the Republicans, that barges full of Spanish gold lay unemptied in the port of Leningrad.</i>	Hallotta a vádakát, miszerint Moszkva benyújtotta a számlát a köztársaságiaknak adott segítségért, és hogy a leningrádi kikötőben spanyol arannyal teli bárkák vesztegelnek kiürítetlenül.
<i>He was travelling as a Belgian, escaping the threat of war on a French-Canadian passport.</i>	Belgaként utazott, aki francia-kanadai útlevelel menekült a háború fenyegetése elől.

<p><i>He could feel the time to within a minute of accuracy. Had learnt to read the sky, the sun passing across it, had tested himself without a watch. Had stubbed a lit cigarette out on his skin if he got wrong. He was rarely wrong.</i></p>	<p>Percnyi pontossággal tudta érzékelni az időt. Megtanult az égről olvasni, ahogy a Nap áthalad rajta, tesztelte is magát óra nélkül. Az égő cigarettát a bőrén nyomta el, ha tévedett. De ritkán tévedett.</p>
<p><i>His perceptions were inordinately tuned and honed.</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Érzékszervei példátlanul pontosan és élesen működtek. 2. Érzékszervei rendkívül összehangoltak és kifinomultak voltak.
<p><i>He was perfectly equipped for espionage and murder, the GPU doctors had said. His mother loved that about him.</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. A GPU orvosai szerint profi szintű kémkedési és gyilkolási tehetséggel rendelkezett. Anyja pedig mindezt imádta benne. 2. A GPU orvosai szerint minden adottsága megvolt ahhoz, hogy kém és gyilkos legyen. Az édesanyja ezt nagyon szerette benne.

3. Összegzés

Nyilvánvalóvá vált, hogy továbbra is olyan tartalmú szöveget célszerű kiadni házi fordításra, amelynek értelmezése megkívánja, hogy a hallgató utánanézzon a téma történeti, politikai, társadalmi hátterének, mert csak az összefüggések ismeretében oldhatja meg helyesen a feladatot. Mindezek birtokában válik képessé a szöveg helyes értelmezésére és a megfelelő stílus alkalmazására. A hallgatókban tudatosítani kell, hogy a fordítói szakma művelése nagy figyelmet és fegyelmet, nem utolsó sorban széleskörű általános műveltséget követel.

Felhasznált irodalom

Delahunt, M. 2001. *In the Casa Azul*. New York, Picador, pp. 33–35.

Merrit, S. 2001. *It's Lev at first sight*. The Guardian. 13 May 2001.

<https://www.theguardian.com/books/2001/may/13/fiction.features1>

Muir, J. G. 1998. *The Best of Classroom Clangers*. Edinburgh, Gordon Wright Publishing.